

VÄLISSTAŽEERIMISED KUI KOGEMUS, MIS SOODUSTAVAD TEADUS- JA ÕPPETÖÖD¹

Välisstažeerimine kui õppejõudude ja teadlaste enesetäiendamise ja kogemuste saamise võimalus on ülemaailmselt tuntud ja tunnustatud perioodiline tegevus ülikoolide ja üldse kõrgkoolide vahelises tegevuses. Seda on sageli ja edukalt ka Eesti kõrgkoolide õppejõud ja teadurid kasutanud, ilmselt jätkub see tulemuslikult ka tulevikus.

Esimene kolmekuuline välisstažeerimine oli allakirjutanul **oktoobri lõpust 1989 kuni jaanuari lõpuni 1990 Saksamaa LV-s Christian-Albrechtsi-nimelises Kieli Ülikoolis (CAU Kiel) ja Goethe-nimelises Frankfurti (Main) Ülikoolis² DAADi**

¹Artikli eesti keelne tekst on oluliselt pikem kui saksa ja inglise keeles, sest eesti keelne on suunatud-pühendatud eeskätt eesti keelsele lugejale ning siin on palju kõrvalepõikeid ja nüansse, millega allakirjutanu on rahul, aga mille pärast mõnikord ka südant valutab ja oluliseks on pidanud. Kui mõnele lugejale on see liigne või arusaamatu, siis allakirjutanu vabandab nende ees! Samas, võib-olla on siin midagi õpetlikku ja kogemuslikku ning eeskuju väärivat, mis võiks stažeerijatele tulevikus eeskujuks olla ja kasuks tulla? Igatahes allakirjutanu on oma kogemustega päris rahul ja jääb ülegi! Probleeme on aga alati!?

²Esimesele järgnesid edaspidised **stažeerimised**, põhiliselt **Saksamaa Liitvabariigi, Austria ja Georgia ülikoolides**:

1990 (oktoober-detsember; Kiel, Schleswig-Holsteini Majandusakadeemia; Kieli Tööstus-Kaubanduskoja ja Schleswig-Holsteini Liidumaa Majandusministeeriumi toetus);

1992 (juuli; Viini Majandusülikool; Austria Teaduse ja Uuringute Ministeeriumi ning Viini Tööstus-Kaubanduskoja toetus);

1993 (juuli-august; Bergneustadt, Alfred-Nau-Akadeemia; Alfred-Nau Fondi ja Friedrich Eberti Fondi toetus);

1995 (aprill-juuli; Kieli Rakendusülikool /Kieli RÜ/, Osnabrücki Rakendusülikool, Paderborni Ülikool, Kieli Maailmamajanduse Instituut /Kieli MMI/; Euroopa Liidu TEMPUS-programmi toetus);

1995 (september-oktoober; Kieli MMI, Kieli RÜ; DAADi uurimusstipendium);

1998 (juuli-august; Kieli RÜ, Kieli MMI, Paderborni Ülikool; EL TEMPUS-programmi toetus);

2001 (oktoober-november; Greifswaldi Ülikool, Kieli MMI, Kieli RÜ; DAADi uurimusstipendium);

2006 (november-detsember; Greifswaldi Ülikool, Kieli MMI, Kieli RÜ; DAADi uurimusstipendium);

2010 (november-detsember; Kieli MMI, Kieli RÜ; DAADi uurimusstipendium);

2014 (märts-aprill, viis nädalat; Georgia Tehnikaülikool, küllastades ka Kutaisi Riiklikku Ülikooli ja Zugdidi Riiklikku Ülikooli; Euroopa Liidu 7. raamprogrammi (Marie Curie aktsioon) toetusel);

2015 (oktoober, kaks nädalat; Georgia Tehnikaülikool, küllastades ka Kutaisi Riiklikku Ülikooli; Euroopa Liidu 7. raamprogrammi /Marie Curie aktsioon/ toetusel);

2015 (oktoobris, õppetöö lõppedes ja lahkumisel Georgiast-Tbilisist, teatas Georgia Tehnikaülikooli /GTÜ/ äri-inseneriteaduskonna osakonnajuhataja ja ülikooli nõukogu liige professor Dr Alexander Sichinava allakirjutanule, et ülikooli rektor, akadeemik professor Dr **Archil Prangishvili** poolt on tehtud ettepanek viljaka tegevuse eest GTÜs, allakirjutanu ülikooli audoktori kandidaadiks arvata (lootes ka edasisele koostööle GTÜ ja TÜ /ning

Eesti/ vahel);

2015–2016 (november-detsember, jaanuar; Kieli MMI, Kieli RÜ; DAADi uurimisstipendium);

2016 (oktoober-november, viis nädalat; Georgia Tehnikaülikool, külastades ka Kutaisi Riiklikku Ülikooli ja Telavi Riiklikku Ülikooli; rahvusvaheline teadus-praktiline konverents ja ettekanded plenaaristungitel (Georgia Tehnikaülikool, Kutaisi Riiklik Ülikool); artikkel Georgia Tehnikaülikooli teadusajakirjas; samal ajal osalemine ka Tartu Ülikooli rektori-delegatsiooni koosseisus Tbilisis; Euroopa Liidu 7. raamprogrammi /Marie Curie aktsioon/toetusel);

2017 (jaanuar, viis päeva Venemaal: rahvusvaheline teadus-praktiline konverents ja ettekanne plenaaristungil Sočšis-Adleris ning artikkel Kubani RÜ teadusajakirjas Venemaal);

Vahepeal lisandus varasemale teadus- ja õppetööle päris meeldiv sündmus :

2017: Eesti Vabariigi 99. aastapäeva pidulikul kontsertaktusel TÜ peahoone aulas 23.02.2017 annetas tollane Tartu Ülikooli rektor professor Dr **Volli Kalm (10.02.1953–23.12.2017)** allakirjutanud ülikooli aumärgi. Tartu Ülikooli aumärgiga tunnustatakse ülikooli töötajaid eriti heade töösaavutuste eest ja teisi isikuid Tartu Ülikoolile osutatud suurte teenete eest (*Tartu Ülikooli koduleht: Ülikool tunnustab – Aumärk*).

Allakirjutanu stažeeris viimati pikemalt, ulatuslikust ja tihedast konkursist väljununa, kolm kuud Saksamaa LVs Kielis (2015–2016). Kui mõned aastad tagasi said Eesti, Läti ja Leedu ca 100 DAADi stipendiumit aastas kõigi valdkondade peale kokku; Eesti ca 25 stipendiumit; siis 2015. aasta juunis Riia Ülikoolis jagati kolmele Balti riigile vaid 11 stipendiumit. Stipendiumid anti üle Saksamaa LV Läti Suursaadiku, DAADi asepresidendi ja Riia Ülikooli juhtide poolt pidulikult koosviibimisel paljude DAAD-Alumni liikmete (vilistlaste) osalusel Riias 5. juunil 2015.

Ainult üks stipendium anti majanduse valdkonnale, mille sai allakirjutanu. Põhjus oli kindlasti raha vähesuses, aga ka selles, et kolme Balti riigi nn endisele rahakotile on lisandunud Poola, Tšehhi ja Slovakkia stipendiumide taotlejad. Järjekordse DAADi kolmekuulise stipendiaadina (november 2015 kuni jaanuar 2016) töötas allakirjutanu põhiliselt Kieli Ülikooli juures asuvas Kieli Maailmamajanduse Instituudis ja selle kõrval olevas suurepärasel, rikkalikult varustatud raamatukogus (sealt on hea vaade merele – Kieli fjordile ja idakaldale /ida-sadam; Kieli Rakendusülikool; varasemad allveelaevade varjumispunktid; HDW – (Howaldtswerke-Deutsche Werft GmbH) on ThyssenKrupp Marine Systemsi tütarfirma ja Saksamaa LV suurim laevatehas, mis asutati 1968. aastal kolme laevatehase – *Howaldtswerke Hamburg A.G., Kieler Howaldtswerke AG, Kiel* ja *Deutschen Werft AG* koondumisel. Pärast ühinemist Thyssen-Kruppi laevatehastega 5. jaanuaril 2005 on HDW ThyssenKrupp Marine Systems AG (TKMS) osa.), aga olles lühemates kontaktides saksa kolleegidega ka Kieli Rakendusülikoolis ja mujal (Berlin /saksa teaduskirjastus BWV/, Frankfurt /Main/ – varasemate tuttavate külastamine koos kolleeg Manfred O. E. Henniesiga).

Nii Jüulud 2015 (sh Jüulukuuse toomine oma metsast) kui aastavahetuse 2015/2016 veetis allakirjutanu lühiajaliselt siiski Eestis, kodumaal ja kodus oma lähedaste seltsis. Paljudel nädalavahetustel Saksamaal oli allakirjutanu külalisena ja pikaajase perekonna tuttavana, suurepärase kolleegi ja sõbra härra Dr. Manfred O. E. Henniesi (varasem Saksa Autotööstuse Liidu kõrge ametnik, tänane Kieli Rakendusülikooli emeritprofessor) ja proua Monika Henniesi (Monika on isapoolset itaallanna; töötanud Frankfurts /Main/ pikki aastaid pangaametnikuna; varasem Hesseni Liidumaa kolmekordne meister lauatennises ning ühekordne Hesseni aasta parim naisportlane; tänane tubli koduperenaine) kodus Warderis (see on tüüpiline saksa küla Kieli lähistel, meie mõistes alevik). Ka näiteks meie endisel heal ja ammusel kolleegil ning sõbral, tänavu jaanuaris ränga trauma (õnnetusjuhtum – 29.12.2017 Tartus) tagajärjel meie seast varalahnunud **Janno Reiljanil (8.10.1951–23.01.2018)** oli mitmetel kordadel (ka koos abikaasa Siiri'ga)

suurepärased võimalused-kogemused härra Manfredi ja proua Monika sõbralikust, heatahtlikust ja vitsaalsest kollegiaalsusest osa saada.

Seal, Warderi lähedal, kauni Brahmsi (Westensee) järve ääres asus ka Saksamaa LV liidukantsler Helmut Schmidt maa-, puhkuse- ja suvekodu (haridus: majandus ja politoloogia; ta oli abielus oma lapsepõlvemaastuse Hannelore Glaseriga, keda hüüti Lokiks; kantsleri ametis: 16.05.1974 kuni 1.10.1982; sündinud: 23.12.1918 Hamburgis – surnud: 16.11.2015 Hamburgis; suurejooneline mälestustseremoonia toimus Hamburgi keskses katedraalis /seda oli allakirjutanul võimalik Kielis stažeerides TV-vahendusel vaadata/; kantsler Helmut Schmidt maeti armastatud kodulinnas Hamburgis).

Olles paljukordselt ja pikaajaliselt stažeerinud Saksamaa LV kõrgkoolides, on allakirjutanu (oli ka Janno Reiljan) olnud sageli oodatud külaline ning diskussioonipartner ka paljude teiste huvitavate ja erudeeritud saksa kolleegide kodudes, töökabinetides, büroodes ning ülikoolide raamatukogudes. Huvitavad, sõbralikud ja viljakad on olnud kohtumised ka saksa tudengite, samuti paljude tavaliste saksa inimestega ning nende võimaluste, sündmuste ja järjekordsete kogemuste-teadmiste eest saab olla vaid tänulik ning õnnelik!

Lühiajalisemad (kuni üks-kaks-kolm nädalat) stažeerimised on jätkunud ja loodetavasti ka jätkuvad (kutsed olemas):

2017 (oktoober, ca kolm nädalat Georgias: rahvusvaheline teadus-praktiline konverents ja ettekanded plenaaristungitel (Georgia Tehnikaülikool, Kutaisi Riiklikku Ülikool), artikkel Georgia Tehnikaülikooli teadusajakirjas; loengud ja stažeerimine Tbilisis, eeskätt Georgia Tehnikaülikoolis ja Kutaisis RÜS; /Eesti ja Georgia erafirmade ning Georgia sõprade toetusel /eluase-korter/ ning isiklikul rahastamisel).

2018: 10. aprillil saabus Georgia Tehnikaülikooli (GTÜ) äri-inseneriteaduskonna osakonnajuhatajalt, ülikooli nõukogu liikmelt professor Dr Alexander Sichinava`lt e-mail, milles paluti allakirjutanul saata neile: oma CV, avaldatud teadustööde nimekirj (töid oli rohkem kui 250) ning kõigi diplomite koopiad (neli diplomit: kõrgharidus; PhD /majanduskandidaat/; vanemteadur ja Associate Professor /dotsent/). Eesmärk ja ettepanek – valida allakirjutanu GTÜ osalise koormusega majandusprofessoriks, kelle tööülesanneteks oleks majandusala doktoriprogrammi juhtimine (st teiseks juhiks: programmil on kaks juhti – kohalik ja välismaalt) ning majanduspoliitika ainetes õppetöö läbiviimine; ka seda edaspidist tegevust võib tinglikult stažeerimisena käsitleda!

2018: juuni – Eesti (Jäneda, 26. korda kolmepäevane rahvusvaheline majanduspoliitikaalane teaduskonverents + kolmekeelne rahvusvaheline teadusajakiri kuni kaks numbrit aastas); august-september – Saksamaa LV (kaks nädalat: Kiel jt /kokkuvõtteid senisest ja edasine koostöö/);

kavandamisel:

september – Ukraina-Bulgaaria-Türgi (10 päeva: Odessa-Varna-Istanbul-Varna-Odessa; artikkel ja esinemised konverentsil-stažeerimisel Varnas ning Istanbulis; korraldajad: Varna Majandusülikool /Bulgaaria/ ja Hersoni Rahvuslik Tehnikaülikool /Ukraina/);

september – Mallorca-Hispaania (nädal: artikkel ja esinemine 20. rahvusvahelisel teaduskonverentsil ettekandega; peakorraldaja: Ternopili Rahvuslik Majandusülikool /Ukraina/);

oktoober – Georgia (kolm-neli nädalat: Tbilisi, Kutaisi; konverents-artikkel-ettekanne ja koolitamine: majanduspoliitika-alane õppetöö ja doktoriprogramm);

2019: elame-näeme (kui õnnestub, siis ajaline järjekord on ilmselt teistsugune; sisu – nii töö kui puhkus); esialgu oleks kavas:

- Austria (Viin jt);

-
- Bulgaaria (Varna jt);
 - Eesti (varem 20 korda Tartus-Värskas, nüüd seitsmendat korda Jänedal jt);
 - Georgia (Tbilisi, Kutaisi, Batumi jt);
 - Saksamaa LV (Kiel, Berlin jt);
 - Ukraina (Kiev, Ternopil jt);
 - Venemaa (Sotši-Adler, Krasnodar, Voronež-Kursk jt);

Midagi jääb kindlasti ära, või-ehk – veel mõned teisedki sündmused võivad lisanduda!? Palju sõltub rahalistest võimalustest, tööalastest kohustustest, kodustest kohustustest oma majapidamistes ja ajast!

Väljakutseid ja ettepanekuid on allakirjutatule palju, nii Aafrikasse kui Aasiasse, USAsse ja Austraaliasse, rääkimata Euroopast (nii konverentside kutsed kui artiklite kirjutamise ja messidel /näiteks raamatumessid, kirjastuste messid (ilmelt peetakse meie ajakirja piisavalt väärkaks, et selliseid ettepanekuid tehakse), jms/ osalemise ettepanekud – paraku, kõikjale ja kõike ei jõua!

Eeltoodud stažeerimistele lisandusid lühemad tööalased viibimised konverentsidel ja **lühistažeerimised** vahepealsetel aegadel (paljud siiski juba varem ka Nõukogude Liidu ajal*, seda eeskätt just endise NL territooriumil tänaseks iseseisvunud riikides) Eesti Teadusfondi uurimistoetuste ja Eesti ministriumide ning ettevõtete sõlmitud uurimislepingute alusel:

- Armeenia (Jerevan, Sevani järv jt)*,
- Austria (Viin, Innsbruck, Salzburg jt),
- Belgia (Brüssel, Brugge jt),
- Bulgaaria (Albena, Sofia, Varna jt)*,
- Georgia (Tbilisi, Mtskheta /iidne-vana pealinn/, Kutaisi, Zugdidi, Telavi jt),
- Kasahstan (Alma-Ata /nüüd Almatõ, tõlkes õunte linn/, Medeo jt)*,
- Kreeka (Kreeta saar, Thessaloniki jt),
- Leedu (Kaunas, Klaipeda*, Palanga*, Vilnius* jt),
- Läti (Jurmala, Riga jt),
- Prantsusmaa (Paris, Versailles, Strasbourg jt),
- Saksamaa LV (Bamberg, Berlin, Bremen, Chemnitz (endine /1953–1990/ Karl-Marx-Stadt)*
Darmstadt, Dresden*, Düsseldorf, Flensburg, Frankfurt (Main), Greifswald, Hamburg,
Helgoland saar, Heidelberg, Heilbronn, Itzehoe, Kiel, Köln, Leipzig, Limburg, Lübeck,
Merseburg-Halle, München, Nürnberg, Potsdam, Rostock, Rügeni saar, Schleswig, Stral-
sund, Weimar*, Wismar, Wolfsburg /WV autotehas/ jmt);
- Soome (Helsinki, Lapimaa, Tampere, Turku jpt),
- Šveits (Genf, Lausanne, Luzern, Zürich);
- Taani (Kopenhaagen, Ålborg jt),
- Türgi (Antalya, Beleg, Izmir, Kemer jt),
- Ukraina (Kiev, Harkiv*, Krimm – Foros, Jalta, Sevastopol, Simferopol jt; Odessa*),
- Ungari (Budapest, Balaton* jt*),
- Usbekistan (Taškent)*,
- Valgevene (Minsk)*,
- Venemaa (Krasnodar, Moskva, Pihkva, Sotši – Adler, Punane Lageda /ja Anton Hansen Tammsaare ning tema kustumatu „Tõde ja Õigus“/, Dagomõss jt), St. Petersburg oma lähistega, edasi:
 - Togliatti /kuni 1964 – Stavropol/* ja seal asuv, itaallaste juhtimisel ehitatud ning hulk aastaid nende poolt juhitud-osaletud-jälgitud „Žiguli-Lada autotehas ehk nn „Avtovaz““(mais 1977 – kümme päeva suurepäraseid muljeid, konverents ja põhjalikud

ekskursioonid tehases /tootmine, autode katsetamine, konstruktoritöö, olme, infrastruktuur, logistika, eluaseimed, teenused jms);

- Voronež (muide, sealses Voroneži muuseumis asuvad Tartu Ülikooli varad, kunsti- ja kultuurikogum, mis eelmise sajandi teisel kümnendil Eestist Nõukogude võimu poolt ära viidi ja enam meie ülikoolile tagastada ei soovita; sama, mis Eesti Vabariigi president Konstantin Päts'i ametitunnusega Moskvast, Kremli Relvapatatis /Riigipea ametitunnus on 69-millimeetrise läbimõõduga riigivapi ning rubiini, kolme briljandi ja hulga teemantidega kett. Ametiketi ja erisuurpaela juurde kuulus ka rinnal kantav kaheksaharuline täht, mille südamikus oli rahvusmotiividest ümbritsetud suur riigivapp; viimati kinnitas ametiraha tagastamist Venemaa välisminister Sergei Lavrov 2005. aasta mais, mil ta allkirjastas Eesti välisministri Urmas Paet'iga Eesti-Vene piirileppe; „Stalini relvajõul Tallinnast ära viidud Eesti Vabariigi presidendil ametitunnus asub arusaamatul põhjusel ikka veel seitsme luku taga Kremli, otsekui kestaks mõnes paigas Stalini kord või vähemasti Stalini bürokraatia edasi,“ ütles president Lennart Meri 1995. aasta vabariigi aastapäeva kõnes, lisades: „Peaaug endale, aga ka konstitutsioonilisele Venemaale alandavaks selle piinliku teema juurde tagasi tulla.“ !); ja teised Venemaa linnad;

-jmt.

Lisaks eelnimetatutele võib veel terve rea riike ja linnu loetleda, kus allkirjutanu on **puhkusel** viibinud ja kõige eest ise tasunud, kuigi ka siis **on pea alati võimaluste piires püütud kogeda ja talletada seesugust, mis on aidanud erialast informatsiooni koguda ja elukogemusi täiendada:**

- Abhaasia* (Novõi Afon /sh koopad ja maa-alused järved/, Pitsunda /sh erilised männisalud, tervislik õhk ja suurepärase meri/, Salme küla /sh eesti küla, eestlased, töötraditsioonid ja kultuur/, Suhhumi /Abhaasia keskus, sh arhitektuur, promenaadid, suur ahvikasvandus, botaanikaaed jpm/),
- Ahvenamaa (Maarianhamina jt),
- Ærø saar (Taani),
- Egiptus (Kairo, Hurgada, Kuningate org; Sharm el Sheikh, Siinai poolsaar /Aasia, Lähis-Ida/ jmt),
- Gotlandi saar ja Ölandi saar (mõlemad Rootsi),
- Holland (Amsterdam, Haag, Rotterdam jt),
- Kypros (nii põhja /Türgi/ kui lõuna /Kreeka/ pool),
- Moldova (Kišinjov*),
- Norra (Põhja-Norras: Kirkenes, Utsjogi/ Lohijoki jt),
- Poola (Varssavi*),
- Rootsi (Falun /endised vasekaevandused, suusahüppetrampliinid jm/, Helsingborg, Mora /Vasaloppet/, Nunsås /suveniirid – punased puuhobused/, Sigtuna /kunagine, alates 11. sajandist, Rootsi keskus; Saaremaa viikingite poolt maha põletatud ja seejärel ülesehitatud/, Stockholm, Uppsala /ülikool jm/, Vadstena /seal asub Piriita kloostri emaklooster jm/, jt),
- Rumeenia (Bucharest, Constanta jt),*
- Saksamaa LV (Kiel, Berlin jmt),
- Soome (Hanko, Helsinki, Imatra, Inari, Kajaani, Lahti, Porvoo, Rautajärvi küla (!), Rautjärvi vald (!), Turku), Rovaniemi, Savonlinna, Sodankyla jpt),
- Taani (Århus, Frederiksberg, Helsingør jt),
- Tai (Pattaya, Bangkok jt),
- Türgi (Antalya, Beleg, Izmir, Kemer, Pamukkale jt),
- Ukraina (Krimm-Bahtišarai*, Foros*, Jalta*, Sevastopol*, Simferopol* jt),
- Venemaa (Moskva ja selle lähised, Petseri, Pihkva ja selle lähised, St. Petersburg ja selle

uurimusstipendiumi³ toetusel. Põhiliseks tegevuseks oli töö raamatukogudes, ka mõnede loengute kuulamine, ülikoolidega igakülgne tutvumine (sh struktuurid, raamatukogud, õppekavad- ja programmid jms), ka loengute pidamine, seminarides osalemine, suhtlemine kohalike kolleegidega, aga samuti tutvumine kohaliku majandusega, eluoluga sh kaubandusega, kultuuriga, kunstiga, loodusega ja kõige muu huvitavaga ning vajalikuga (sh suhtlemine ka juhuslike inimestega nõ tänaval, õlletoa /die Bierstube, der

lähisted, Novorossiisk jt);

- jmt.

Loomulikult lisanduvad siia ka allakirjutanu mitmed teised puhkused-reisid **Venemaal**, sest okupatsioonitingimustes väga palju valikuid ei olnud. Venemaa loodus on aga valdavalt väga ilus, kolleegid ja enamus inimesi suurepärased ning külalislahked (olen seda paljukordselt kogunud ja igati rõõmus nende toredate kohtumiste üle!):

Mineralnõje Vodõ: lennukeskus; edasi ja tagasi juba autobussiga – Naltšik – Teberda – Dombai: Suur-Kaukasus, Narsaanid ja Elbrus (allakirjutanu on üliõpilasena /juuli 1973/ kaks nädalat matkanud kohaliku alpinisti juhtimisel Suur-Kaukasuses ja sh Elbrusele, tõustes ca 4400 m kõrgusele /kõrgemale me ei tõusnud, sest meie – koos eestlast – ei olnud mitte alpinisti, vaid nn mägimatkaja varustuses!; täisvarustus jäi 4200 meetrile, nn „Prijut 11-sse“ ehk „11. hukkunud alpinisti „nn hotelli““; sealt edasimineku peab olema rangelt registreeritud /kuuldavasti on see baas tänaseks hävinud-põlenud; vist (?) taastamisel, aga piisavat infot ka Google kaudu ei ole?/. Üks allakirjutanu tuttava hea sõber hukkus seal aastakümneid tagasi päästehelikopteri õnnetuses.):

(NB! Elbrus on Kaukasuses asuv Venemaa kõrgeim mägi. Euroopa ja Aasia piiri erinevate kontseptsioonide tõttu võidakse Elbrus arvata Euroopasse või Aasiasse. Kui ta kuulub Euroopasse, siis on ta ka Euroopa kõrgeim mägi. Elbrus asub Suur-Kaukasuse kõrvalahelikus Karatšai-Tšerkessia ja Kabardi-Balkaaria piiril ja on 5642 meetrit kõrge. Elbruse teine, idapoolne tipp on pisut madalam – 5621 meetrit. Tipus on Elbrus kaetud igijääga, sealt laskub 22 liustikku, mis toidavad Venemaal Baksani, Kubani ja Malka jõge. Elbrus on kihtvulkaan, mis oli viimati aktiivne umbes 2000 aasta eest);

Edasi, näiteks veel teisedki puhkusereisid Venemaal: Novorossiysk, Pihkva lähisted, Saimaa kanal – Vyborg /Viiburi/, Sotši – Adler jt, St. Petersburgi lähisted, Veliki Novgorod (sh Ilmjärv jm), jpt.

Nn päris-Aafrikasse (va Egiptus), Ameerika-mandrite ja Austraaliasse pole allakirjutanu paraku jõudnud (kuigi konverentsikutseid ja artiklite avaldamiste pakkumisi tuleb pea igal nädalal). Ehk jõuab veel, poleks ju paha!/? Aga siiski – ega igale poole ei peagi jõudma!/?

³ DAAD – Deutscher Akademischer Austauschdienst (German Academic Exchange Service, Saksa Akadeemiline Vahetusteenistus). Juba hulk aastaid (2001. aastast) on allakirjutanu ka DAADI vilistlane (Alumni), mis annab stipendiumite taotlemisel mõningaid eelseid esmataotlejate ees.

Bierkeller, Pub/ ja mujal).⁴ Lisaks oli Kielis⁵ muidugi suur huvi uurida (allakirjutanu oli Kieli Ülikoolis kaks kuud), kas on võimalik koostöö saksa kolleegidega mõnes valdkonnas ja ülikoolis-kõrgkoolis.⁶

⁴ Nn „mentoriks“ oli Kieli Ülikooli Majanduspoliitika instituudi direktor professor Dr. Gerhard Prosi (27.10.1935–23.08.2014, emeriteerus 2001), kellega olid tõised suhted juba paar aastat varem Tallinnas tekkinud. Koostöö Tallinnas oli tekkinud ka Kieli Ülikooli Finantsteaduse instituudi direktori professor Dr. Wolfgang Kitterer'ga (sündinud 1943, emeriteerus veebruaris 2009), mis põgusalt jätkus ka allakirjutanu stažeerimise ajal Kielis (aastal 1995 kutsuti professor W. Kitterer tööle Kölni Ülikooli; alates 1990 oli ta ka Saksamaa LV Rahandusministeeriumi Nõukogu liige; samuti tegutses ta Saksamaa LV Maksumaksjate Liidu asepresidendina). Asjalik koostöö veel järgnevateks aastateks kujunes ka sama ülikooli Teoreetilise rahvamajanduse instituudi direktori professor (mikroökonoomika) Dr. Horst Herberg'iga (1934–22.03.2017, emeriteerus 1999), kes hiljem ka Eestit külastas ja meie ülikoolides ning Teaduste Akadeemias mitmeid huvitavaid loenguid pidas.

Sisukad kontaktid olid ka Kieli Ülikooli Põhjamaade ajaloo professori Hain Rebas'ega (sündinud 21.01.1943 Tallinnas Hiitul; sõjapõgenike lapsena kasvas ta üles Rootsis, kus sai hariduse Göteborgi gümnaasiumis /lõpetas 1961/ ja Göteborgi Ülikoolis /lõpetas 1967/; samas ülikoolis kaitses ta ka aastal 1976 PhD kraadi; Kieli Ülikoolis töötas ta aastatel 1980–1991 ja 1994–2008, vahepeal töötas professor Hain Rebas Eestis, Eesti Vabariigi president Lennart Meri nõunikuna, kaitseministrina ja osales mitmete Eesti Vabariigi organisatsioonide tegevuses).

⁵ Teise maailmasõja ajal asus Kieli fjordis Saksamaa põhiline allveelaevade paiknemise ja hooldusremondibaas (idakaldal, mõningaid nn varjualuseid džotte-punkreid, on ka täna võimalik näha!). Sel põhjusel oli Kiel ka totaalise pommitamise sihtmärgiks – ka 80% Kielis linnast oli pärast sõda varemetes!

(Kielis oli Teise maailmasõja ajal ka suuradmiral Karl Dönitzi /16. september 1891 Berliin – 24. detsember 1980 Hamburg/ perekond ja kodu; 1922. ja 1929. aastal külastas K. Dönitz Eestit. K. Dönitz oli Suursaksa Riigi allveelaevastiku juhataja 1939–1943. 1943–1945 oli ta Suursaksa Riigi laevastiku (Kriegsmarine) ülemjuhataja. Adolf Hitleri testamendi alusel sai temast alates 30. aprillist 1945 (astus ametisse 1. mail 1945) Saksa Riigi viimane president asukohaga Flensburgis /linn Saksamaal, Saksamaa LV-Taani piiril, ca 80 km Kielist põhja poole/. 8. mail 1945 kirjutati alla Saksamaa allaandmisprotokollile, mis lõpetas Teise maailmasõja Euroopas. 23. mail 1945 arreteeriti Karl Dönitz ja tema valitsuse liikmed. Nürnbergi protsessil mõisteti ta 10 aastaks vangi. Selle karistuse kandis ta ära Spandau vanglas Saksamaal).

PS: 1968. aastal avaldas admiral Karl Dönitz oma suurepärase mälestusteraamatu "Mein wechselvolles Leben" ("Minu vaheldusrikas elu"). Allakirjutanal õnnestus see väga huvitav raamat (227 lehekülge) 1995. aasta juunis, stažeerides Paderborni Ülikoolis ja lähedases Dahli külas, väga heas korteris-ühepereelamus elades /raamatu oma toast majaperenaise raamaturiiulist leides/, õhtuti originaalis läbi lugeda! See oli suurepärase kogemuse nii ajaloo kui keele mõttes. Pärast raamatu läbilugemist jäi mulje ja arusaam – suuradmiral Karl Dönitz oli eeskätt inimene, väga pere- ja inimsõbralik, seejärel võimuohver ning paratamatult kahjuks ka kaasvastutaja!

⁶ Kuigi allakirjutanu stažeeris Kieli Ülikoolis Tallinna Tehnikaülikooli esindajana, ei olnud koostööleping Kieli Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli vahel võimalik, sest Kieli Ülikoolil oli juba varem koostööleping Tartu Ülikooliga sõlmitud. Kahjuks ei olnud tavaks ühe väikese riigi kahe ülikooliga lepingut sõlmida. Siiski tegi allakirjutanu visiidi Kieli Ülikooli rektoraati ning põhjaliku vestluse tulemusel soovitasid prorektor professor Dr. Franz Urban Pappi ja kantsler Horst Neumann Kieli Rakendusülikooli (Kieli RÜ) rektoraati külastada ning nendega koostöösoovi arutada (nad helistasid minu juureolekul sealsel rektorile isegi ette, et asi kindel oleks!). Seda võimalikku

Kohe esimesel stažeerimisel, novembris 1989, olid sisukad kohtumised Kieli Rakendusülikooli rektoraadis eesotsas rektor professor Udo Lampe'ga ning seejärel majandusteaduskonnas kogu teaduskonna professuuriga koostöö algatamise eesmärgil⁷; informatiivsed, õpetlikud ja mõnusad kohtumised Kieli Ülikooli Akadeemilise välissuhete ameti juhataja Jonathan Grigoleit'i ja tema kaastöötajatega; Kieli Ülikooli majandus- ja sotsiaalteaduskonna Majanduspoliitika instituudi töötajate seminarväljasõit maalilisse maalossi, kus allakirjutanul tuli esimest korda osalejatele ca 0,5 tunnine ettekanne Eesti majandusest teha (selle eest maksti hiljem üllatusena ka päris kopsakas honorar DEMdes!). Huvitav oli ka Berliini müüri langemine ja selle järellainetused. Meeldejääv oli samuti Jõulude aeg ning sellele järgnenud aastavahetus 1989/1990 Kielis (koos tänaseks meie seast kahjuks lahkunud Janno Reiljaniga). Kielis tegutsesime me sageli Jannoga koos, püüdsime teineteist vastastikku abistada ja oma uusi kontakte-kolleege mitte ainult enese teada ja kogemuseks jätta. Ja seeläbi tekkis meil Kielis palju ühiseid kolleege-sõpru pikaks ajaks (tubli töömehena pidas ka Janno stažeerimist väga oluliseks!)

koostööd sai seejärel Kieli Rakendusülikoolis ka edukalt arutatud, kuna allakirjutanule olid Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) poolt piisavalt ulatuslikud volitused antud.

⁷ Koostöö TTÜ majandusteaduskonna ja Kieli RÜ vahel saigi edasise jätku paljudeks aastateks siis kui Kieli RÜ majandusteaduskonna 14-liikmeline professorite ja üliõpilaste delegatsioon 1990. aasta oktoobris TTÜ majandusteaduskonda (tutvudes ka Tallinna linna ja Lahemaa rahvuspargi) eesotsas tolaeagse dekaani professor Dieter Kaerger'iga külastas (delegatsioon Tallinna linna ja TTÜ külalistena). Allakirjutanu töötas siis TTÜ majandusteaduskonnas arendusprodekaanina (edutati sellele kohale kohe pärast edukat stažeerimist ning uute mõtete-ettepanekute toomist Saksamaalt Kielist-Frankfurtist ja Rootsist-Stockholmist) ning edasine koostöö koordineerimine ja läbiviimise korraldamine oli aastaid üks tema tööülesandeid (siinhulgas toimusid sakslastega nii vastastikused loengud, üliõpilaste suvised praktikad nii Saksamaal LV kui Eesti Vabariigi ettevõtetes-organisatsioonides, lisaks meie üliõpilaste õppimine Saksamaal – näiteks üks neist oli siis Kieli Rakendusülikoolis õppinud TTÜ majandusteaduskonna vilistlane (1993) ning juhtivatel kohtadel Eesti Kindlustuses ja Hansapangas töötanud ning pikaajaliselt Eesti Statistikaameti peadirektori ametis (2004–2012) olnud Priit Potisepp, keda võib nagu teisigi, uhkusega osaliselt ka oma üliõpilasteks pidada). See koostöö, varasem stažeerimine ja tõised kontaktid olid ka oluliseks ajendiks, et allakirjutanu initsiatiivil aastal 1992 loodi TTÜ majandusteaduskonnas Eesti esimene majanduspoliitika õppetool ning mille esimeseks juhtjaks ja professoriks ta ka valiti. Õppetooli loomise mõttele olid moraalseks toeks eeskätt kolleegid TTÜ majandusteaduskonnast, aga samuti TTÜ professor

Janno Reiljan (8.10.1951–23.01.2018)

kui ka professor Sulev Mäeltsemees ja saksa kolleegid. Kõrvalmärkusena võib lisada, et paariaastase kootöö järel Kieli Rakendusülikooliga tegi rektor professor Udo Lampe allakirjutanule ettepaneku Kieli, nende majandusteaduskonda õppejõuks-professoriks tulla. Mitmel põhjusel tuli sellest aga loobuda. Üheks ja olulisimaks loobumise põhjuseks oli see, et saadud kogemusi oli vaja Eestis rakendada ja meie kõrghariduse edendamisele kaasa aidata. Siit nii majanduspoliitika õppeaine toomine Eesti kõrgkoolidesse kui esimese majanduspoliitika õppetooli loomine taasiseseisvunud Eestis, samuti uute õppekavade ja -programmide väljatöötamine ning olemasolevate uuendamine arenenud riikide kõrgkoolidele sarnases suunas.

Kieli perioodil oli igati harivaks ka suhtlemine ja koostöö Kieli Tööstus-Kaubanduskoja juhtkonna (varem juba Tallinnas tutvunud) ja spetsialistidega Eesti ettevõtetele koostööpartnerite leidmiseks (see õnnestus ja allakirjutatu sai suurepärase praktilise kogemuse! Näiteks, tolleaegne Pärnu Piimatoodete Kombinaat, kellega meil oli kateedris /TTÜs/ koostööleping uurimustööks, soovis sakslastele oma toodangut, kaseini, müüa!).

Pärast aastavahetust jätkus allakirjutatu tegevus veel ühe kuu (jaanuar 1990) vältel Maini äärsel Johann Wolfgang Goethe nimelisel Frankfurti Ülikooli majandusteaduskonnas (Ettevõtetemajandusõpetuse instituudis, kontaktisikuks-mentoriks oli seminari (õppevõrgu) juhataja, kaubandusettevõtluse suunitlusega professor Dr. Rudolf Gumbel⁸). See aeg kujunes samuti huvitavaks kui tegevus hoopis teises ülikoolis (muide, ülikoolil on suurepärase botaanikaed koos paljude suurte kasvuhoonetega): Frankfurt (Main) kui mandri-Euroopa pangandus- ja suurim finantskeskus, Euroopa messikeskus, Saksamaa kaubandus-, transpordi- ja lennuliikluskeskus, geograafiliselt uus koht (Hesseni Liidumaa, asub pea riigi keskosas, Taunuse mäed jpm). Linnas asuvad Euroopa Keskpank, Saksa Föderaalpank ja Frankfurti börs. Frankfurti kesklinna ilmestavad pilvelõhkujad, millest Commerzbank Tower on Saksamaa ja kogu Euroopa Liidu kõrgeim hoone. Frankfurdi keskväljak on Römerberg, mida ümbritsevad 14. ja 15. sajandi ehitised. Enamik neist hävis Teise maailmasõja ajal, kuid ehitati hiljem uuesti üles. Keskväljakul asub linna raekoda Römer.

Allakirjutatul tekkisid peatselt suurepärased kontaktid ka paljude teiste Saksamaa LV ülikoolidega, koolituskeskustega ja mõne liidumaa tööstus-kaubanduskojaga, Austrias Viini Majandusülikooliga ja Innsbrucki Ülikooliga ning loomulikult paljude nendes institutsioonides töötanud inimestega. Lisaks on olnud head võimalused sidemeteks ka teiste riikide kõrgkoolide ja sealsete kolleegidega. Näiteks, majandusteadlaste-õppejõududega Armeenias, Georgias⁹, Hispaanias, Kasahstanis, Kuproosel, Leedust,

⁸ *Professor emeeritus* Rudolf Gumbel on paraku juba manalas (08.06.1930–2008). Hilisematel stažeerimistel olid mentoriteks (ajalises järjekorras): prof. Dr. Peter Hoss (Berlini Tehnika ja Majanduse Rakendusülikool; Saksamaa DV-Saksamaa LV), instituudi juhataja prof. Franz Günter Stricker (Schleswig-Holsteini Majandusakadeemia; Kiel, Saksamaa LV), prof. Dr. Josef Mugler (Viini Majandusülikool; Austria), prof. Dr. Manfred O. E. Hennies (Kiel Rakendusülikool; Saksamaa LV), prof. Dr. Tatjana Avdeeva /Mazurova/ (Kubani Riiklik Ülikool; Krasnodar, Venemaa), prof. Dr. Igor Risin (Voroneži Riiklik Ülikool; Venemaa), direktor Wolfgang Gisevius (Alfred-Nau-Akadeemia; Bergneustadt, Saksamaa LV), prof. Dr. Roland Scharff (Osnabrücki Rakendusülikool; Saksamaa LV), prof. Dr. Peter Dobias (Paderborni Ülikool; Saksamaa LV), prof. Dr. Harmen Lehment (Kiel MMI-Kiel Ülikool; Saksamaa LV), prof. Dr. Armin Rohde (Greifswaldi Ülikool; Saksamaa LV), prof. Dr. Jevgeni Saveljev (Ternopili Rahvuslik Majandusülikool; Ukraina), prof. Dr. Alexander Sichinava (Georgia Tehnikaülikool; Tbilisi), Dr. Klaus Schrader (Kiel MMI-Kiel Ülikool, Saksamaa LV), Dr. Claus-Friedrich Laaser (Kiel MMI-Kiel Ülikool, Saksamaa LV), prof. Dr. Irina Gogorishvili (Tbilisi Riiklik Ülikool; Georgia). Kõiki neid inimesi meenutan ma soojalt, sõbralikult ja tänulikult!

⁹ Näiteks, aastatel 2014–2016 oli allakirjutatul võimalus Euroopa Liidu 7. raamprogrammi (Marie Curie aktsioon) toetusel igal aastal kuni viis nädalat viibida Georgia ülikoolides (Tbilisis, Kutaisis, Zugdidi, Telavis) ning pidada mahukas loengute tsükkel majanduspoliitikast sealsetele üliõpilastele

Lätist, Poolast, Rootsist, Slovakkias, Soomest, Tšehhi Vabariigist, Valgevenest, Ukrainast, Ungarist, Usbekistanist, Venemaalt ja mujalt. Mõnede Ida-Euroopa ja Aasia riikide ülikoolide kolleegidega tekkisid suurepärased kontaktid juba enne Nõukogude Liidu lagunemist.

Samas on mõneti imekspandav, et paljud nooremad (paraku ka vanemad) kolleegid Eestis ei taha neid võimalusi tänapäeval kasutada. Aga võib-olla töötavad need inimesed lihtsalt vales kohas, lisaks puudub paljudel neist ka praktilise töö kogemus ettevõttes või mis muus organisatsioonis (või on need kogemused ebapiisavad)?¹⁰ Võiks ütelda ka nii –

ja professoritele ning viia seejärel üliõpilastega läbi seminarid, mille raames üliõpilased kirjutasid referaadid ning need seminarides ette kandsid (kohustuslik oli ka diskussioon). Ka neid lähetusi võib tinglikult stažeerimistena käsitleda, sest allakirjutanul oli võimalus ka Georgia inimesi, ajalugu, kultuuri, traditsioone, ülikooli, majandust ja loodust tundma õppida. Tekkis hulgaliselt näid sõpru ja tuttavaid, sealhulgas ülikoolide rektorid, prorektorid, dekaanid, osakonnajuhatajad ja professorid, abipersonal. 2015 ja 2016 toimusid allakirjutanu Georgias viibimiste ajal ka rahvusvahelised teaduslik-praktilised konverentsid (korraldajad olid Georgia Tehnikaülikool ja Kutaisi Riiklik Ülikool), kus allakirjutanul oli võimalus avaplenaaristungitel mitmetest Eesti majanduspoliitilistest aspektidest oma slaidietekannetes põhjalikult kõneleda. 2017 oktoobris oli allakirjutanu jälle Georgias (Tbilisi, Kutaisi), kus lisaks varasemale tegevusele oli võimalus ka kohalikke Tbilisi Riikliku Ülikooli doktorante juhendada (allakirjutanu lähetuskulud kaeti Georgia ja Eesti eraettevõtjate poolt). Loodetavasti on ees ootamas korduvtegevused ka oktoobris 2018!

¹⁰ Kõrvalinformatsioonina võib märkida (mitte soovides seda rõhutada), et 2018. aasta kevadel-suvel täitis allakirjutanul juba **43 aastat erinevates õppejõu ja teaduri ametites Eesti ülikoolides** töötades (TTÜ majandusteaduskond, TÜ majandusteaduskond ja TÜ Pärnu kolledž, episoodiliselt ka TÜ Narva kolledž; episoodiliselt erakõrgkoolid Audentes, Majanduse ja Poliitika Kõrgkool, Veritas) ja nii lühiajaliselt kui pikemalt paljude teiste riikide ülikoolides stažeerides (1975–2018), mõnes ülikoolis ka külalisõppejõud-professor olles. Arvestades ka üliõpilasaastaid Tallinna Polütehnilise Instituudi (täname Tallinna Tehnikaülikool) päevases õppes (ning töötades samal ajal osalise koormusega ka ettevõtetes), täitis allakirjutanul 2018. aastal **50 aastat õpingutesidemetest-koostööst-tööst erinevates ametites ülikoolides-kõrgkoolides** (1968–2018):

1968: sisseastumiseksamite eduka sooritamise järel augustis sai allakirjutanust alates septembrist Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI, tänane TTÜ) Elektrotehnika teaduskonna Automaatika ja telemehaanika eriala päevase osakonna esimese kursuse üliõpilane (tolleaegse teenindus-kombinaadi „Ühendus“ stipendiaadina, kuna töötas enne samas ettevõttes elektrikuna); sügissemestri lõppedes oli selge, et see eriala pole sobiv; 1969 jaanuaris võtsin dokumendid välja, asusin „Ühenduses“ tööle tsehhiemeistrina ning tegema ettevalmistusi augustis uuteks sisseastumise eksamiteks TPI majandusteaduskonda Teeninduse ökonoomika ja organisierimise erialale;

1969: sooritanud augustis edukalt sisseastumiseksamid, oli allakirjutanu septembrist jälle üliõpilane-stipendiaat TPIs, seekord majandusteaduskonnas;

1974: pärast TPI lõpetamist olin suunatud tööle Teenindusministeeriumi Projektiseerimise ja Tehnoloogiabüroosse (PTB), kus olin vaneminseneri-grupijuhhi ametis;

1974–1975: kuna ülikooli ajal olin alates esimesest kursusest kogu aeg tegeleenud õppejõudude juhendamisel ka teadustööga (olles lõpuks kolmekordne TPI Üliõpilaste Teadusliku Ühingu /ÜTÜ/ teadustööde konkursside laureaat, kahekordne Eesti ÜTÜ teadustööde konkursside laureaat ja ühekordne NSVL ÜTÜ teadustööde konkursi laureaat), siis pärast TPI lõpetamist algas PTB grupijuhhi põhitöö kõrval kohe ka paralleelne koostöö-ettevalmistus TPIs selleks, et aastal 1975

asuda tööle TPI majandusteaduskonna teenindusökonoomika kateedrisse ning seejärel astuda aspirantuuri ja asuda väitekirja koostama.

1975: augustis vabastati allkirjutanu TPI kateedrijuhataja, majanduskandidaat dotsent Juhani Väljataga kui allkirjutanu tulevase väitekirja juhendaja initsiatiivil ja TPI soovil-ettepanekul PTBst ning töö jätkus TPI (täna TTÜ – Tallinna Tehnikaülikool) majandusteaduskonnas.

Pärast majandusteaduskonna lõpetamist 1974. aastal on allkirjutanal olnud suurepärased võimalused ka aastaid Eesti ettevõtetes, arendusorganisatsioonides ja ministriumide-komiteede süsteemis töötada (samal ajal ikkagi ka kõrgkoolis õppejõud olles). Stažeerimiste ajal näiteks Saksamaa LV ülikoolides, olid allkirjutanal head võimalused Eesti ettevõtetele välispartnerite leidmisele kaasa aidata. Samuti olid head võimalused ka endiste tootmiskoondiste-ettevõtete detsentraliseerimise ja majandusliku iseseisvumise objektiivset vajadust põhjendada ning toetada (neid õnnestus majanduspraktikas ka edukalt ellu viia).

Tõsine võitlus oli ka endises Nõukogude Liidus Moskva ametkondadega (ministeeriumid ja isegi NSVL Riiklik Plaanikomitee), et meie objektiivseid regionaalseid tingimusi-erisusi selgitada-tõestada ja Eesti ettevõtetele objektiivseid tingimusi kätte saada. Koostöös Eesti ettevõtete ja ministriumitega asjad õnnestusid ning näiteks Eesti liha- ja piimatööstusettevõtete suhteliselt mõistlik majandustegevus ning selle hindamine olid tagatud. Nendele lisandusid ka paljud teised Eesti tööstusettevõtted erinevates majandusharudes ja mitmetes majandusvaldkondades, kus allkirjutanu oli siis majanduskonsultandi rollis (Valga õmblusvabrik, Rakvere õmblusvabrik „Virulane“, Õmblustootmiskoondis „Baltika“, Teadustootmiskoondis „Mistra“, Trikootaazivabrik „Marat“, Nahkgalanteriikombinaat „Linda“, Pärnu Piimatoodete kombinaat, Rakvere Lihakombinaat, Rakvere Piimatoodete kombinaat, Tallinna Piimatoodete kombinaat, Viljandi Piimatoodete kombinaat; teenindusettevõte – Individuaalõmblusvabrik „Lembitu“ jmt). Siinjuures peaks täheldama seda, et allkirjutanu informeeris oma praktikalistest tegevustest ka oma paljusid Eesti ülikoolide kolleege. Nii tekkis hea side teooria ja praktika sünteesis ning variantsuses. Ka majanduskonsultandina ettevõtetes tegutsemine oli omamoodi stažeerimine, ja see oli kasuks ka õppetööl ülikoolides – loenguid pidades, seminare läbi viies, üliõpilaste lõpu- ja muid töid juhendades! Samuti tollaegse ühingu „Teadus“ raames meie ettevõtete-organisatsioonides üle Eesti aktuaalsetel teemadel sadu ja sadu majandusloenguid pidades (nõudlus oli suur, selle eest õnnestus ca kahe sõiduauto /näiteks Žiguli/ raha, rublades teenida; kuid auto oli Nõukogude Liidus defitsiit, osta ei õnnestunud!).

Heameel on meenutada, et perioodil 1975–1984 tegi allkirjutanu poolt juhitud, sõbralik ja üksikeist toetav „Isemajandamise ja majandusmehhanismi täiustamise“ **uurimisgrupp** (tolleaegse legendaarse õppejõu ja väljapaistva majandusteadlase-praktiku TPI dotsendi, kateedrijuhataja majanduskandidaat Juhani Väljataga (1932–1982) üldjuhendamisel) tulemuslikku koostööd Eesti seitsme ministriumi, sh Teenindusministriumi ja kuue tööstusministriumi ca 150 ettevõttega. Siinjuures on allkirjutanu koos oma endise uurimisgrupi liikmete ja äärmiselt sõbraliku kuid nõudliku kolleegi ja õpetaja Juhani Väljataga nimel suurepärase ja heatahtliku koostöö eest tänulik kõigile tolleaegsete ministriumide, ettevõtete ja komiteede ning teiste organisatsioonide juhtidele (sh ministritele), allüksuste juhtidele ja spetsialistidele. Meil oli hea koostöö ning majanduspraktikud usaldasid meid!

Uurimisgrupp tegutses perioodil 1975–1984 ühtselt, allkirjutanu teadus-praktiline karjäär oli järgmine (alates 1984 suvest pidi allkirjutanu uute väljakutsete tõttu oma varasemast uurimisgrupist paraku loobuma):

1975–1978 = TPI – majandusteaduskonna teenindusökonoomika kateedri vaneminsener-teadur, (grupijuht);

1978–1982 = Eesti Infoinstituut – isemajandamise osakonna juhataja (üldjuhendaja J. Väljataga kutsuti Infoinstituudi direktoriks ning uurimisgrupp järgnes);

1980 = NSV Liidu Rahvamajanduse Saavutuste Näituste Peakomitee andis allakirjutanule teadustegevuse eest Eestis pronksmedali (20.12.1980); üldjuhendajat dotsent Juhani Väljataga tunnustati hõbemedaliga;

1982–1984 = Eesti Plaaninstituut – majandusmehhanismi ja majanduslike normatiivide labori juhataja (28. mai öösel 1982 suri ootamatult dotsent Juhani Väljataga (05.11.1932–28.05.1982) ning uurimisgrupp kutsuti Plaaninstituuti, kuna sealne uurimistemaatika sobis grupile paremini);

1984–1987 = tolaegne Eesti Kergetööstuse Ministeeriumi büroo „Mainor“ – majandusuuringute (majanduseksperimendi) osakonna juhataja; maiks-juuniks 1984 valmisid uurimisgrupil Plaaninstituudis kõik varasemad tööd Eesti ministeeriumidega; allakirjutanu peakorraldamisel oli toimunud kolmepäevane üledukas laevakonverents Tartus-Värskas (24.–26. mail 1984) ning allakirjutanu kutsuti seejärel „Mainori“ direktori, majanduskandidaat (PhD) Ülo Pärmitsa (28.06.1936–21.12.2016) poolt juunis 1984 „Mainorisse“ majandusuuringute-eksperimendiosakonna juhatajaks seoses Eestis alustatud üleliidulise tähtsusega majanduseksperimendiga Eesti kergetööstuse ettevõtetes (endine uurimisgrupp jäi uue uurimustemaga Plaaninstituuti, juhatajaks sai allakirjutanu soovitusel tulevane majanduskandidaat /PhD/ Laine Luup /samuti dotsent Juhani Väljataga poolt juhendatud/);

allakirjutanal oli võimalus sel perioodil saada tuttavaks, ja seda tänaseni (osaledes perioodiliselt oma ametikohustuste raames ministeeriumi osakonnajuhatajate ja spetsialistide ning ettevõtete direktorite-peadirektorite ühisenõupidamistel) kergetööstuse ministri härra Jüri Kraft`iga, kes oli ja on ka täna väga kompetentne, asjalik ja nõudlik, kuid sõbralik juht, kes rõhutas alati, siis ja ka nüüd, et rahvamajanduse aluseks on tootmine ja tööstus. Allakirjutanu on sellega täielikult nõus (ka tänulik minister Kraftile, et ta nii arvab ja seda seisukohta inimestele propageerib) ning allakirjutanu soovitab seda seisukohta ka oma poolt tänastel ühiskonnategelastel, riigikogulastel, valitsuse liikmetel, ametnikel, ka ettevõtete juhtidel ja tootmisjuhtidel ning üldse inimestel arvestada. Vaid see (olles aluseks, loomulikult koostöös teiste valdkondade ja rahvamajandusharudega), viib riiki ja meie inimesi edasi, eriti meie majandus-geograafilises asukohas – Eesti Vabariigis!

1987 – : pea üheksa aasta järel (õppetöö ei olnud sel perioodil aga kordagi katkenud!), jaanuaris 1987, siirdus allakirjutanu konkursi alusel tagasi TPLsse – algul täiskohaga vanemteaduriks, töötades seejärel juhtivteaduri ja dotsendina, asutas uue uurimisgrupi ning oktoobrist-novembrist 1989 terendas ees esimene pikem kolmekuulise stažeerimise võimalus Saksamaa LV ühes nimekamas ja tunnustatud kõrgkoolis – kõrge reitinguga Christian-Albrechtsi nim. Kieli Ülikoolis ja töö üle maailma tuntud Kieli Ülikooli Kieli Maailmamajanduse Instituudi juures asuvas raamatukogus;

1989–1990: oktoobri lõpp 1989, kuni jaanuar 1990 (stažeerimine Kielis ja Frankfurts /Main/). Seejärel tagasisõit Eestisse, ca 10 päeva (Moskva bürokraatide poolt soovitatud Moskva või tollase Leningradi kaudu lennuki ja rongiga Tallinnasse, asemel) autobussiga Euroolines: Frankfurt-Travemünde -praamil- Trelleborg-Stockholm (vahepeatus ca nädal) – edasi praamil- Helsinki - laeval Georg Ots- Tallinn (oli igati sobilikum reis kui läbi Venemaa bürokraatia, järjekordade ja muude ebameeldivustega; kuigi Tallinna sadamas algas „tsirkus“).

Stockholmis oli peatus ca nädal (veebruari alguses). Peatusin väliseestlaste-sõjapõgenike hr. Peeter ja Signe Tõnuse igati sõbralikus ja meeldivas kodus, Stockholmist ida pool asuvas Saltsjöbadenis (kuurortlinn Rootsis Stockholmis läänis Nacka vallas Läänemere ääres; elanike arv ca 10 tuhat; linnaõigused 1908; aastatel 1931–2011 asus linnas Stockholmis observatoorium). Peeter oli juba varasem tuttav, külastas sageli Eestit ning elas meie vabaduspüüdlustele väga tundeliselt kaasa (Tallinnas olles pidas Peeter TTÜs asjalikke turumajandusalaseid loenguid). Tutvusin Stockholmiga, veetsin aega, puhkasin ja mõtlesin (olin ju esimest korda Läänes ja vaba inimene!). Üllatuslikult, ja positiivselt, teatas Peeter ühel päeval, et üks Stockholmli gümnaasiume vahetab oma arvutiklassi vanemad arvutid uute vastu ning teades Peetri eesti päritolu, tuncnevad nad hüvi – kas

stažeerimisvõimaluste mittekasutamine on enesepiiramine ja mõneti isegi kitsarinnalisus ning pealiskaudsus. Internet ja arvuti ei asenda seda kogemust ja mitmekesisit pagasit mida saadakse teiste riikide ülikoolides töötades ning sealsete kolleegidega aktiivselt suheldes, selle riigi inimeste, nende kodude, ajaloo, kultuuri, traditsioonide ja loodusega tutvudes. Just vahetut suhtlemist teiste inimestega tuleb väärtustada ning arvuti seda ei asenda! Eeltoodut mitte arvestades ja pakutavaid võimalusi mitte kasutades jäädakse paljust ilma ning elu on seeläbi oluliselt vaesem.¹¹ Kuigi allakirjutanu on paljudele Eesti kolleegidele pakkunud võimalust näiteks Saksamaa LV ülikoolides stažeerida ning stipendiumi saamiseks olnud valmis neid abistama (vajalik on mitme saksa professori kiri-kutse nende ülikooli), pole pea keegi selle vastu tõsist huvi tundnud!? Põhjuseid loobumiseks on mitmeid – kodused, perekondlikud ja muud (pikk eemalolek kodust, ilmselt ka enesekindluse ja hakkama saamise usu puudumine?).¹²

Eestis võiks mõni õppeasutus olla neist vanadest arvutitest huvitatud? Nad kingivad need ja tasuvad ka transpordikulud! Ega siin ei olnud pikalt arutada – TTÜ majandusteaduskonnal ei olnud arvutiklassi, oleks aga vaja olnud! Olin kõhklematult huvitatud (nõ – õigel ajal, õiges kohas!)! Järgmisel päeval, pärast kohtumist gümnaasiumi juhtidega tuli Peeter sõnumiga – arvutid (15 tükki koos printeritega) on otsustatud TTÜ majandusteaduskonnale kinkida! Tallinnasse jõudes, andsin teaduskonnas olukorrast teada. Siirast rõõmu oli palju! Tegime ettevalmistused, olime Rootsi-pooltega kontaktis ning sügisel olid arvutid meie üliõpilastel, ka õppejõududel, õppimiseks-töökäsitamiseks kasutada!

Omaette sündmus oli arvutite teekond Tallinnasse ja teaduskonda – Eestis olid kriminaalsed ajad ning arvutid transporditi Tallinna sadamast teaduskonda, Koplisse, erariietes politseinike poolt eskorti saatel, mille korraldas suurepäraselt endine kriminaalpolitseinik Koit Pikaro allakirjutanu palvel! Allakirjutanu käis vahetult ka Stockholmis, leppinud eelnevalt kokku, milline eesti transpordivahend toob saadetise Tallinnasse, vaatas vahetult Stockholmi sadamas pealt saadetise pealelaadimist meie nn rekkale, kinnitas saadetisega transpordivahendi pitseerimist ning sõitis tagasi Tallinnasse sama parvlaevaga, mille pardal oli meile ettenähtud kingitus! Tallinna sadamas olid pitserid korras ja saadetis viidi teaduskonda. Tänu veelkord kõigile, kes osalesid!

Sügisel külastasid kaks Rootsi gümnaasiumi IT spetsialisti ka TTÜ majandusteaduskonda ja meie arvutiklassi ning olid lahendusega väga rahul! Tänasime TTÜ poolt nii kinkijaid kui Peetrit (sh olime Peeter Tõnusega ka TTÜ tollaegse teadusprorektori professor Heino Lepiksoni vastuvõtul)! Tänaaseks on Peeter Tõnus meie hulgast juba kahjuks lahkunud ja ühele kaunile fjordi äärselle maakalmistule Stockholm ja Saltsjöbadeni vahel maetud (külastasin seda kalmistut 2012 juulis kui olin Voroneži ülikooli kolleegidega mõnepäevasel Stockholm-reisil). Minu kontaktid Peetri abikaasa ja tütre Liisa perekonnaga on aga säilinud. Toredad inimesed ja suurepärased kontaktid! Järjekordne seos stažeerimisega!

¹¹ Siinjuures kutsun allakirjutununa kõiki, nii nooremaid kui mitte-nooremaid ja vahepealseid kolleege kõigist valdkondadest, stažeerima ja **inimestega vahetult suhtlema** (see ei tähenda minu poolt elektrooniliste võimaluste alahindamist). Usun – te ei kahetsete!

¹² Tõenäoliselt mõjutavad inimeste suhtumist nii stažeerimistesse kui ka väitekirja koostamisse ja doktorikraadi kaitsmisesse mitmed tegurid:

esiteks, edasine perspektiiv pärast kraadi kaitsmist (täna on see Eestis ilmselt üpris ähmane); *teiseks*, organisatsiooni-kõrgkooli töökultuur (see on Eestis tagasihoidlik /kohati isegi vilets/ ja arenguruumi on siin väga palju);

2017. aasta kevadel tõstatus Tartu Ülikoolis ja tema regionaalsetes kolledžites (Pärnus, Narvas) oluline probleem. Nimelt oli juba ca 6-7 aastat varem ülikoolis arutatud ja otsustatud, et alates 2018. aastast peab kõigil õppejõududel, kelle tööülesanneteks on üliõpilastele loengute pidamine, seminaride ja muu olulise õppetöö läbiviimine, olema doktorikraad (PhD). Ilmnes, et ette antud aja jooksul oli enamusel väitekirja kirjutamata ning teaduskraad kaitsmata (vabanduseks öeldi – ei viitsi, pole aega, ei huvita jms). Kui nii, siis miks petetakse iseenast, kolleege, üliõpilasi ja kokkuvõttes ülikooli? Tõsi, mõned on õnneks selle nn skandaali tõustes juba ülikoolist lahkunud, aga kaotatud aeg ja palju muud ...?! Allakirjutanu on seisukohal, et kindlasti oleks väitekirja koostamisele ja doktorikraadi kaitsmisele oluliselt ka stažeerimised teiste riikide ülikoolides kaasa aidanud. Seda aga ei peetud doktorantide (ja mitte ainult) poolt sageli vajalikuks. Kindlasti oleks teaduskraadini jõudmiseks kaasa aidanud ülikooli nende struktuuriüksuste¹³ allüksuste (õppetoolid, osakonnad jms) juhatajate-juhtide süsteemne, järjekindel ja nõudlik tegevus oma allüksuses töötavate doktorantide teadustegevuse jälgimisel, vajadusel ka suunamisel ja paindlikul soodustamisel.¹⁴ Seda ilmselt kas üldse

kolmandaks, selgus, kindlus – millal ja mil määral on võimalik doktorikraadiga inimesel olla iseseisev ja iseotsustaja, milline saab olema tema vabaduse ulatus (Eestis on see sageli pärsitud, ilmselt seetõttu ja kartuses, et keegi konkurentsis mööda ei läheks ja kohta ära ei võtaks);

neljandaks, vajalikud (piisavalt head) palgatingimused ja võimalused (Eesti ülikoolides-kõrgkoolides on üldjuhul nii teaduskraadiga kui -kraadita inimestele äärmiselt madalad ja kehvad palgad (suhteliselt üksikjuhtumid välja arvatud), mis ei stimuleeri inimesi piisavalt huvituma ega pingutama. Oleme jõudnud olukorda, kus noorematele õppejõududele (ka doktorikraadiga) makstakse vähem palka kui gümnaasiumi õpetajatele. See on häbiväärne ja alandav! Eelnev ei tähenda seda, et õpetajad võiks vähe palka saada, vaid seda, et proportsioonid pole paigas!

Seega on Eestis tegemist nn madala töökohakindlusega ja kesise teadlase-õppejõu karjäärimudeliga. Sellele juhtis tähelepanu ka Eesti Teaduste Akadeemia president, akadeemik professor **Tarmo Soomere** 13. jaanuaril 2018 toimunud ERR Vikerraadio saates „Kajalood“ (kell 12.05-13.00). Tõsi, Tartu Ülikoolis on selle problemaatikaga juba mõnda aega tegeletud.

Kindlasti pole asjakohane ka see, kuidas vananedes ja ühel hetkel õppejõud kõrgkoolist lahkuvad. Sageli jääb mulje, et justkui polekski elus midagi olulist teinud! Hea kui lahkuvad –saab neist tülikatest lahti!?! Ei arvestata, et vananemine on loomulik protsess ning õnnelikud on need inimesed, kes elavad kõrge vanuseni ning on seejuures ka suhteliselt terved!

Arvestades eelnimetatud tegureid ja kesist tegelikkust Eesti ülikoolides-kõrgkoolides, pole vaja imestada, et väitekirjad sageli ei valmi ning noored doktorandid (aga mitte ainult nemad) ettevõtetesse ja teistesse organisatsioonidesse, sh erasektorisse, tööle siirduvad. Sellest tulenevalt jääb meil Eestis väga palju võimekust kõrghariduse ja teaduse, seega kogu rahvamajanduse arendamisel kahjuks kasutamata.

¹³ Allakirjutanu ei pea silmas TÜ valdkondade dekaane ega kolledžite direktoreid (kuid neid ei saa ka täielikult kõrvale jätta).

¹⁴ Mäletan oma kogemustest aastatel 1975–1982 TPI-s (tänapäev TTÜ), et nii kateedrijuhatajad (ka teised kateedri õppejõud) kui dekaanid-prodekaanid, ka kolleegid teistest teaduskonna kateedritest kuni teadusprorektorini välja, tundsid pidevat huvi (sh näiteks kateedri koosolekutel), kuidas väitekirja edeneb. Aspirandid-doktorandid pidid nii jooksvalt oma kateedris kolleegide ees (jälle kateedri koosolekutel), kui vähemalt kord aastas teaduskonna nõukogu ees põhjalikult aru andma, mida on tehtud. See informatsioon jõudis alati ka ülikooli teadusprorektorini. Pingutati, et kõik oleks

või piisavalt ei tehtud, põhjuseks kas hoolimatus, vastutustundetud või juhtide eneste nõrgad teadmised, kehv arusaamine ja suhtumine tänapäevase ülikooli olemusse ja eesmärkidesse. Kahju – ilmselt on allüksuste juhtideks mõnigi kord juhuslikud ja kõrgkooli jaoks nõrgad inimesed, kellest suuremat kasu võiks olla ehk ettevõtluses palgatöötajadena, mitte kõrgkoolis nn „juhtidena“. Aga võib-olla mõnes allüksuses ei oldud järeelkasvust huvitatud – ilmselt ka konkurentsi kartus, nooremad ja/või samuti doktorikraadiga inimesed võtavad ametikoha ära!¹⁵ Kuidas Tartu Ülikool selle probleemi lahendab, näitab aeg. Lahendama aga peab, sest see on ülikoolile prestiiži küsimus! Lihtne see aga ei ole, sest ajutised lahendused on lühiajalised ega taga ülikoolis õpetamise ja teadusuuringute kvaliteeti ega stabiilsust pikemas perspektiivis.

Omaette probleem on ka mitmete õppeainete ühendamine (mõistan – üheks põhjuseks on nn vähese raha küsimus; aga hea õpetamise seisukohalt vähe veenev põhjus-argument; on vaja mõistlikke lahendusi leida!) ja üldse õppekavadest väljajätmine (samal ajal kui mujal maailmas ülikoolides just vastavate õppeainete tähtsust tunnetatakse ja osakaalu suurendatakse). Samas on nii mõnegi olulise aine väljajätmise kõrval sageli nn arusaamatuid aineid, mõne valdkonna ületähtsustamine liialt paljude ainetega, ühe üldaine lugemist erinevatele suundadele mitmete õppejõudude poolt jms. See näitab jällegi allüksuste juhtide ja otsustajate ebakompetentsust, pealiskaudsust, ükskõiksust, ühiskonna vajaduste kehva tundmist ja vist ka nõrka majanduspoliitilist orienteerumist. On ka neid inimesi, kes ei hooli eesti keelest ja oma erialase terminoloogia arendamisest (sageli kasutatakse lausa vale terminoloogiat ja mõisteid! See nn „õpetus“ levib üliõpilaste ja kirjutiste kaudu nii majanduspraktikasse, meediasse kui rahva hulka – see on kuritegelik ning eesti keele risustamine ja eesti kultuuri halvustamine!). Sel puhul ei hoolita ka eesti kultuurist, rahvast ega riigist. Ehk teisiti – kuidas toetavad sellised õppejõud ja juhid meie rahvusriigi igakülget arengut kui töö üliõpilastega on nendes küsimustes vastuoluline ja kahemõtteline?

1992. aastal asutati allakirjutanu initsiatiivil (stažeerimise tulemusel) Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonnas esimene majanduspoliitika õppetool taas-iseseisvunud Eestis (eeskujuks Saksamaa LV ülikoolide vastavad kogemused), olles selle esimene juhataja ja professor. Aasta hiljem asutati majanduspoliitika õppetool ka Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas.

Äärmiselt kahju, kuid tänaseks neid õppetooli esialgsel kujul ei eksisteeri. TTÜ-s likvideeriti see õppetool¹⁶ juba ca kuus aastat tagasi (2012). TÜ-s ühendati õppekavade

korras, et ei tekiks võlgnevusi ega vajakajäämisi. See kindlustas väitekirja õigeaegse valmimise ja selle kaitsmise. Täna pole ma sellisest praktikast eriti kuulnud (ma mõtlen siin eeskätt sotsiaal- ja eriti majandusteaduse doktorantide tegevust)!? Kuigi, ega allakirjutanu kõike ei peagi kuulma, pole kunagi õnneks eriti ei kompartei ega enese teada üldse mitte ka KGB süsteemidega kokku puutunud.

¹⁵ Loe, palun veelkord, käesoleva artikli eelpool olevat allviidet 10!

¹⁶ Allakirjutanu oli nendel ametikohtadel (õppetooli juhataja ja majanduspoliitika professor) aastatel 1992–1997. 1996. aastal kutsuti allakirjutanu paralleelselt tööga TTÜ-s täiendavalt tööle ka TÜ

majanduspoliitika õppetooli. 1998 loobus allakirjutanu tööst TTÜ-s ning läks täielikult üle Tartu Ülikooli. Järglaseks sai sama õppetooli dotsent, mehaanikainseneri diplomiga Kaarel Kilvits (kelle allakirjutanu kahjuks ise mõned aastad varem kasvanud õppetöö mahu tõttu /kuna valikuid eriti ei olnud/, õppetooli tööle kutsus), kes ei suutnud aga ilmselt ka ei osanud piisavalt majanduspoliitika valdkonnale pühenduda. Tema „parim saavutus“ oli arvatavasti Matti Raudjärve originaalraamatu „Sissejuhatus majanduspoliitikasse. Teoreetilised põhialused ja kategooriad. – Tallinn: Mattimar, 1995“ ja selle täiendatud trüki „Majanduspoliitika alused. 2. väljaanne. – Tallinn, Tartu: Mattimar, 1997“ peaaegu lehekülg-leheküljelt maha kirjutamine ja oma nime all avaldamine. Valdavalt ilma viitamisteta algallikale, vaid sissejuhatuses oli märke (lk 7): „Võimaluste piires püüan oma loengutes toetuda Matti Raudjärve 1995. aastal ilmunud raamatule ... ning lähtuda ka selle raamatu struktuurist, ... („Kilvits, K. Majanduspoliitika. Tallinn: TTÜ, 1999“). Avastasin K. Kilvitsa publikatsiooni-õppevahendi juhulikul 1999. aasta kevadel Rakvere linnas raamatupoest müügis.

Matti Raudjärve raamatud ilmusid stažeerimise (1989–1975) tulemusena, samuti soodustasid koostamise ja kirjastamise protsessi ka kaks allakirjutanule antud Eesti Teadusfondi uurimustoetust: „Majanduspoliitika teooria, praktika ja perspektiivid Eesti Vabariigis ning majanduspoliitiliste ainete õpetamine Eesti haridussüsteemis“ (1994–1996) ja “Eesti Vabariigi arengut kindlustava eesmärgipärase ja kompleksse majanduspoliitika ning vastava koolituse teoreetilise-praktilised aspektid” (1997–2000). Mitmete küsimuste täpsustamiseks stažeeris allakirjutanu 1998. aasta suvel Saksamaa LVs ning ilmus ka raamatu kolmas, täiendatud väljaanne („Majanduspoliitika alused. 3., täiendatud väljaanne. – Tallinn, Tartu: Mattimar, 2000“).

Oli sündinud „tore lugu“ – üks autor taotleb läbi tõsiste konkursside stažeerimisi ja uurimustoetusi ning teeb välismaal ja Eestis uurimustööd (mille tulemusel valmivad sisuliselt esimesed eesti keelses raamatud majanduspoliitika alustest, mida üliõpilased (ja mitte ainult) oma õpingutes ilmselt kõigis Eesti kõrgkoolides on kasutanud), teine tegelane võtab aga esimese valmistööd ette ja kirjutab lihtsalt maha!

Loomulikult teasin varasemale heale koostööle tuginedes sellest TTÜ tollasele rektorile professor Olav Aarna'le, kes soovitas kirjalikult TTÜ Akadeemilise kohtu (esimees: Andres Kimmel, liikmed: Ahto Lõhmus ja Tiit Metusala) poole pöörduda, mida ka tegin. Rektor Aarna pöördus ise mitme TTÜ õppejõu ja teadlase poole seisukohtade saamiseks (prorektor Tiit Kaps, õppetooli juhataja Sulev Mäeltsemees, TTÜ Majanduse Instituudi esindaja Tiia Püss, TA akadeemik Boris Tamm). Õigustust ei saanud K. Kilvits kelleltki, pigem vastupidi (allakirjutanul on kõigi kirjalikud arvamused olemas). Kuna K. Kilvits oma publikatsiooni eest honorari ei saanud (see oli kirjastatud kui TTÜ õppevahend), siis Akadeemiline kohus leidis (allakirjutanul on selle kohta kirjalik seisukoht-hinnang), et pole mõtet avalik-õiguslikku kohtumenetlust alustada. Piinlik kogemus (ja üle-eestilisest akadeemilisest skandaalist pääsemise soov) oli see TTÜ-le aga kindlasti.

Siiski saatis rektor Aarna professor K. Kilvits'ale 01. juunil 1999 tõsise hoiatava kirja (allakirjutanul on selle koopia) ning soovitas edaspidi oma tegemistes korrektne olla. Oma järgmistes õppevahendite väljaannetes (2002, 2004 ...) asus härra Kilvits usinalt aga Matti Raudjärve publikatsioonidele viitama. Kuna allakirjutanu on TTÜ endine üliõpilane (1968–1969, 1969–1974), praegune majandusteaduskonna vilistlane (alates 1974), olnud TTÜ majandusteaduskonna pikaajaline õppejõud ja teadur (1975–1998), aspirant (1978–1982), arendus-prodekaan (1990–1994) ja majandusteaduskonna nõukogu liige (1990–1994, 1997), majanduspoliitika õppetooli asutaja (1992) ja selle esimene juhataja-professor (1992–1997), siis lugupidamisest oma *alma materi* vastu ei pidanud ta vajalikuks selle küsimusega rohkem tegeleda, et oma aega ja energiat ühe plagiaatori-mahakirjutaja peale raisata. Küll on see pahategu aga piisavalt avalikuks saanud! Majanduspoliitika

kokkutõmbamise ja õppejõudude lahkumise tulemusel kaks nn „kokkukuivanud“ õppetooli, seal on nüüd – Riigimajanduse ja majanduspoliitika õppetool.

Olles juba aastakümneid Eesti akadeemilise pere liige, vesteldes sageli kolleegidega nii Tallinnas, Tartus, Pärnus, Narvas ja mujal, tundub, et päris korrektselt ja asjatundlikult meil Eesti kõrgkoolides kõrghariduse asju ei aeta. Sageli kohtab pealiskaudsust, asjatundmatust ja odavat populaarsust. Kolkuse ja provintsiluse maik on kohati protsessidel-tegemistel juures? Allakirjutanu on Eesti kõrgkoolides aeg-ajalt neid õppejõude kohanud, kes peaksid mitte kõrgkoolis, vaid mõnes teises valdkonnas töötama ja inimestega minimaalselt suhtlema, kes arendamise asemel hoopis pidurdavad. Mujal maailmas ja Euroopas toimuvat (ja eeskuju väärivat) ei soovita sageli justkui tunda ega rakendada, rääkimata meie endi objektiivsete tingimuste arvestamisest? Ainult arvuti peale ei maksa loota, vaja on inimestega suhelda – jälle stažeerimiste probleem!

Näiteks, eraldi majanduspoliitika aine(te) kaotamine ja ühendamine mõne teise ainega mõnes kõrgkoolis näitab vaid idee tõstatajate ja otsustajate tagasihoidlikku (isegi: kehva) orienteerumist majandusliku kõrghariduse maastikul nii Euroopas kui maailmas. Sest arenenud riikide kõrgkoolides on oluline tendents just majanduspoliitika ainete osakaalu suurendamisele õppekavades, sest see (need) aine (d) on tugevalt majanduspraktikale suunatud õppeained, tegemist on nn *rakendusmajandusteadusega*, kus sageli on tegemist soovide ja võimalikkuse vastoluga! Selle (nende) aine(te) alusel ja kaudu antakse ka hinnanguid konkreetsetes riikides toimivatele majanduspoliitikatele (sh poliitikutele ja valitsustele), hinnatakse tehtud majanduspoliitilisi otsuseid ning analüüsitakse nende otsuste alusel saavutatud tulemusi ja tagajärgi, mis omakorda annab võimaluse edaspidi paremaid otsuseid vastu võtta ning suurema tõenäosusega ka vähem vigu teha või neid vältida.

Allakirjutanu ei arva, et see millest siin eelnevalt on kirjutatud, on mingi ideaal või näidis. Ei, siin on püütud lihtsalt anda ülevaade oma stažeerimistest ja sellega seonduvast.¹⁷ Midagi ja julgustavat siin aga ehk siiski leidub, eriti nendele, kellel stažeerimise kogemust veel pole¹⁸. Julget pealehakkamist ja igakülgselt uurimist-uudistamist sooviks

õppetooli likvideerimise (2012) järel oli K. Kilvits mõnda aega TTÜ majandusteaduskonna teadur. Täna on Kaarel Kilvits aga töölt vabastatud ning ta on TTÜ „lugupeetud“ emeriitprofessor.

¹⁷ Siinjuures sooviks lisada, et tagant järgi oma varasemaid tegevusi meenutades-analüüsides ja edasisi prognoosides, on allakirjutanu kindlalt seda meelt, et oluliseks stažeerimiskogemuseks on põhjust lugeda ka oma praktilist tegevust-tööd erinevates ettevõtetes ja organisatsioonides (1965–2018...), samuti väga erinevaid lepinguliselt tehtud uurimusi, aga ka muid n-õ enese initsiatiivil tehtud uuringuid (1975–2000...2018 ...). Protsessid lähevad edasi ja selle üle võib vaid rahul olla!

Ja siin on jälle olulised nii otsesed kui kaudsed sõbralikud kontaktid ja sellele toetuv tulemuslik koostöö, seda nii Eestis kui teistes riikides. Minu kogemused on seda tõestanud, vähemalt enese jaoks!

¹⁸ Samas ütleks ka seda, et ei maksa kadetseda (neid on paraku!). See viibimiste loetelu, mis on käesoleva artikli esilehekiilgedel, on ju väga pika perioodi tegevus ja kogemus. Tuleb ise püüda

aga kindlasti! Kahju sellest ei tule, pigem vastupidi! Hiljem on kindlasti palju toimunud, huvitavat ja isegi põnevat, mida meenutada!

August 2015 – august 2018

Mõeldud (vahel ka diskuteeritud) ja kirjutatud (sülearvuti oli sageli kaasas, ja ega pastapliiats ning paber pole märkmete tegemiseks ära unustatud)¹⁹:

Eestis: Tallinnas Pirita-Kosel, Lääne-Virumaal Tapa vallas Kaasiku talus, Pärnus, Tartus ja Narvas;

Georgias: Tbilisis ja lennujaamas, lennukile minekut oodates;

Kyprosel: puhkustel „Põhja-Küprose Türgi Vabariigis“; Nikosias, Famagustas, Kyrenias;

aktiivne ja positiivne olla! Loomulikult on siis lihtsam kui Sul on ümber head ja siirad sõbrad ning vahetud, asjalikud kolleegid, mitte nn „omakasu tagaajavad „sõbrad“ ja kadetsejad“. Eriti kurvastavad ja nõmedad on asjaolud siis kui lisaks räägitakse kõrgkoolides ja mujal (ja ka survestavalt püütakse tegutseda) selles vaimus, et eesti keel pole tähtis ja hakkame ikkagi rohkem inglise keelt kasutama. Emakeelset, erialast terminoloogiat eriti arendada ei taheta! See on häbiväärne ja Eesti riigi ning rahva jaoks reeturlik käitumine (või on siin ikkagi veel endised NLKP ja KGB-tegelased tegutsemas?!). Allkirjutanu pole mitte selle vastu, et me paljusid keeli oskame-valdame, vaid selle poolt, et me ei jätaks unarusse-lohakusse eesti keelt ja eesti keelset, erialast teadussõnavara ning seda igati arendaks. Seda saab aga siis hästi teha kui ka õpetatakse ja teadusartikleid kirjutatakse Eestis eesti keeles, oma emakeeles! Kindlasti ei pea see ei õpetamist ega artiklite kirjutamist inglise, saksa, vene, prantsuse või paljudes teistes keeltes välistama! Aga oma tegemisi on vaja eesti keeles ka Eesti inimestele selgitada, ja nii, et inimesed sellest aru saavad! See on meie kindel kohustus-vastutus iseene ja kaaskodanike ees!

¹⁹ Käesolevas artiklis on paljude inimeste puhul kasutatud erinevaid teaduskraade ja nimetusi. Siinkohal oleks õige meenutada, et Eesti Vabariigi Valitsus võttis 6. juunil 2005 vastu määruse nr 120 „Eesti Vabariigi kvalifikatsioonide ja enne 20. augustit 1991. a antud endise NSV Liidu kvalifikatsioonide vastavus“ (Riigi Teataja I 2005, 32, 241). Selle dokumendi üheks keskseks reguleerimisalaks on endise NSV Liidu kvalifikatsioonide vastavuse kehtestamine praeguses Eesti haridussüsteemis, sh vastavusse viimine Eesti Vabariigi kõrgharidustasemetega. Näiteks, määruses on fikseeritud (väljavõtte kirjastiil on allkirjutanu poolt muudetud):

§ 5. NSV Liidus omandatud kvalifikatsiooni vastavus magistriskraadile. Magistrikraadile vastavaks loetakse NSV Liidu haridussüsteemis saadud spetsialisti diplom kõrgema kutsekvalifikatsiooni omandamise kohta.

§ 6. NSV Liidus omandatud kvalifikatsiooni vastavus doktorikraadile. Doktorikraadile vastavaks loetakse NSV Liidu haridussüsteemis omandatud kvalifikatsioon, mida tõendab:

1) kandidaadikraadi tõendav diplom *Kandidat nauk*;

2) doktorikraadi tõendav diplom *Doktor nauk*.

Seega vastavad endised NSV Liidu „kandidaadikraad“ ja „doktorikraad“ Eesti Vabariigi „doktorikraadile“ (rahvusvaheliselt tuntud PhD). Praktikas on ka see levinud, et NSV Liidu õppejõu ametinimetuse „dotsent“ asemel kasutatakse rahvusvaheliselt tunnustatud nimetust – „Associate Professor“. Samuti – NSV Liidu „kõrghariduse diplom“ (ehk täielik kõrgharidus) võrdub diplomiga – „Magistrikraad“. Ajakirjanduses käsitleti seda kui vana haridustaseme kaasajastamist (näiteks, artikkel: Valitsus kaasajastas vana haridustaseme. Postimees, nr 128 /4402/)

Saksamaal: Kielis ja Warderis; Berlinis ja Maini äärses Frankfurdis; Hamburgi lennujaamas, lennuki pardale asumist oodates;

Taanis: Kopenhaageni lennujaamas, ümberistumist oodates;

Türgis: puhkustel Antalyas, Belegis, Izmiris ja Kemeris (lõõgastumise kõrval ka möödunu ja edasise üle mõtiskledes);

Venemaal: Sotšis-Adleris, Punasel Lagedal (sh lühipuhkusel – üks päev, Spaas ja mägedes koos Voroneži RÜ suurepärase kolleegidega-sõpradega diskuteerides – mägiuurordis „Roza Hutor“); Adleri lennujaamas, lennukile asumist oodates.

Lugupidamise ning kõigile huvilistele sisukate ja tulemuslike, huvitavate ning heade ja sõbralike stažeerimiste soovidega,

Teie

Matti Raudjärv

(TTÜ /endine TPI/ majandusteaduskonna vilistlane, aastast 1974;

Eesti Majandusteaduse Seltsi /EMS/ asutaja- ja nõukogu liige, aastast 2002 ²⁰;

DAADi Eesti Stipendiaatide Seltsi /Der Estnische DAAD-Alumni Verein/ asutajaliige-vilistlane, aastast 2003 ²¹)

PS: allakirjutanu peab ilmselt edaspidistest konkreetsetest, personaalsetest stažeerimise soovitustest oma noorematele kolleegidele (aga mitte ainult nendele) loobuma, sest osa tema saksa (ka teiste riikide) kolleege ja sõpru on juba siirdunud ning osa läheb peagi pensionile. Saksamaal on üldiselt õppejõudude seas tavaks, et kui pensioniaeg saabub, siis lahutakse ülikoolist teenitud ja hästitasustatud puhkusele (osa läheb isegi varem, nn eelpensionile), et tegeleda oma hobidega (sh vajadusel ka teadustööga – uurimused; kirjutamine, varasemate probleemide üle mõtlemine; kirjanduse lugemine; poliitika ja majanduspoliitika jälgimine; mõnel teaduskonverentsil osalemine; miks mitte ka memuaaride kirjutamine; suhtlemine järeltulevate põlvete, lähedaste, sugulaste ja sõpradega; võimalusel tegelemine ehitamise-aianduse ja metsandusega; matkamine looduses; tegelemine rahvaspordi ja purjetamisega²², jahindusega, mesindusega, hobi-

²⁰ EMSi asutamiskoosolek toimus 28. juunil 2002 Värskas, X rahvusvahelise majanduspoliitika teaduskonverentsi „Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale“ läbiviimise ajal (27.–29.06.2002).

²¹ Seltsi esimeheks valiti asutamisel tänane TTÜ emeriitprofessor Sulev Mäeltsemees, kes on pikaajaliselt ja edukalt stažeerinud Saksamaa Liitvabariigis – 1983. aastal Johann Wolfgang Goethenimelise Frankfurdi (Main) Ülikooli Sotsiaal- ja Majandusgeograafia Instituudis (kümme kuud; mentoriks direktor, professor Josef Matznetter) ja 2003. aastal Speyeri Avaliku Halduse Kõrgkoolis (üks kuu; mentoriks professor Herbert von Arnim) ning Osnabrücki Ülikooli Munitsipaalõiguse Instituudis (üks kuu; mentoriks direktor, professor Jörn Ipsen). Ka Sulev Mäeltsemees peab stažeerimist väga oluliseks ülikoolides-kõrgkoolides töötavatele inimestele.

²² üks allakirjutanu varasem hea kolleeg, professor Jens Bodendieck Kieli Rakendusülikoolist (Kieli RÜ), (ta oli ka 1990. aasta sügisel Kieli RÜ delegatsiooni koosseisus Tallinna Linnavalitsuse külaline ja Tallinnas TTÜ majandusteaduskonnaga koostööd jätkamas ning koos teistega vastuvõtul allakirjutanu kodus Tallinnas, Pirita-Kosel), kes elab oma kauni aiaga ilusas pereelamus Schilkees-Strandes, Kieli eeslinnas (seal, Kieli lähel, toimus aastal 1972 XX Müncheni suveolümpiamängude

purjeregatt; seal toimub igal aastal juuni täisnädala lõpus ka rahvusvaheline purjeregatt Kieli Nädala raames /kestab üheksa päeva/. See on maailma suurim purjespordisündmus ja Põhja-Euroopa suurim suvepüü, kõikide kontinentide purjesportlaste kohtumiskoht. Kieli Nädala sünnipäevaks loetakse 23. juulit 1882, kui toimus esimene purjeregatt, kus osales 20 mereväe ja kaupmeeste purjekat. Seda kirjeldatakse kui suurt seltskondlikku sündmust, kus kogu Kiel oli jalul. Rahvas tuli kohale ka erirongide ja aurikutega. Siis oli tegemist ühepäevase üritusega). Endise olümpiaküla territooriumil paiknevad ka Kieli Ülikooli purjehajid /muide, neid on ülikoolil rohkem kui Tallinnas Piritas jahisadamas paiknevaid jahte kokku/. Professor Jens Bodendieck lahkus ülikoolist pensionile enne pensioniea saabumist, omades suurepäraselt ja suhteliselt suurt isiklikku purjejahti, et edaspidi koos oma toreda abikaasaga aeg-ajalt maailmavetel mõnusalt purjetada, jahis-hotellides elada, uute maade, looduse, kultuuri ja inimestega tutvuda ning muude huvitavate hobidega tegeleda.

Ka tema (Jens Bodendieck`i) tubli kolleeg ja allakirjutanu hea tuttav-kolleeg, professor Hartmut Wiedling (1940–2018?), muide, ta oli väga tänuväärne talle korduvalt kingitud eesti klassikamuusikaga vinüülplaatide eest; tema põhiline elukoht oli oma huvitavas pereelamus Bordesholm`is, Kieli lähedal; Hartmut külastas samuti aastal 1990 delegatsiooni koosseisus Tallinna, TTÜd ja Lahemaad), lahkus samuti enne pensionieaga Kieli Rakendusülikoolist ning läks ajutiselt elama edela-Saksamaale, Saarländi Liidumaale, oma Prantsusmaa piirilähedasse suve-maakodusse (hobi- ja teaduskeeleks on temal saksa ja inglise keele kõrval prantsuse keel; õppe- ja teadussuhted väljaspool Saksamaad olid tal põhiliselt seotud just Prantsusmaa ülikoolidega; ta on kirjutanud ka mitmeid krimiraamatuid).

Professor Jürgen Spickhoff, suurepärase Eesti-tundja ja huviline, samuti Kieli RÜst (oli dekaani professor Dieter Kaerger`i kõrval sakslaste delegatsioonijuht Eestis 1990, töötades sel ajal põhikohaga Kieli Linnavalitsuses välissuhete osakonna juhatajana /töötades osalise koormusega ka Kieli RÜs professorina/) ja olles heades suhetes Tallinna Linnavalitsusega (Kiel ja Tallinn on partnerlinnad, aastast 1986; mõlemad linnad said Lübecki linnaõiguse ühel ja samal XIII sajandi kümnendil, on olnud hansalinnad ning olümpiamängude purjeregati linnad; Kielis asub ka Eesti Vabariigi konsulaat). Professor Jürgen Spickhoff`il on avar korter koos huvitavate ajaloomälestiste kogu ja geograafiliste kaartide kollektsiooniga-väljapanekuga /sh Eesti kohta/ Kieli kesklinna lähedal. Härra Jürgen Spickhoff oli lähedane sõber meie president Lennart Meri ja tema perekonnaga ning suhtles paljude eesti kirjanike ja kultuuriinimestega. Ta oli professoriametis pensionieani, lahkus abikaasast ning siirdus siis oma meelistegevustesse.

On ka teistsuguseid näiteid – hea sõber ja kolleeg, tänane Kieli RÜ emeriitprofessor Manfred O. E. Hennies, teist korda abielus, olles esimesest abielust kahe toreda tütre isa /üks tütar elab Hamburgis, teine Maini äärses Frankfurdis/, (samuti oli ta aastal 1990 koos delegatsiooniga Eestis külalise ja koostööpartnerina) läks pensionile ja emeriteerus alles aastal 2010, suvesemestri lõpul (olles siis juba septembris saamas 72. aastaseks, käesoleval aastal oli tal aga juubel – 80!). Ta lükkas oma pensionile minekut pikalt edasi, et meie koostööle (Eesti-Saksamaa ja ülikoolide vahel), iga-aastastele konverentsidele ja meie ühisele ajakirjale tegusalt panustada – et oma suurte kogemustega ja pikaajalise osalejana nõ „õlg alla panna“! Aktiivse ja positiivselt tulemusliku ning silmapaistva tegevuse eest Eestis on Manfred O. E. Hennies`i tunnustatud Tartu Ülikooli varasema rektori professor Alar Karise poolt ülikooli auaadressi ning Tartu Ülikooli Pärnu kolledži direktori Dr. Henn Vallimäe poolt kolledži kuldmärgiga. Tõsi, oli ka küsimusi, et mille eest need tunnustused anti – need olid ilmselt nn „eksitud inimeste“ küsimused. Allakirjutanu, aga mitte ainult tema seisukoht – need tunnustused anti õiglaselt: hea, tulemusliku ja sõbraliku koostöö eest, mida mõned ei oska ise teha, ega ka hinnata! Andetuid, kiitbsejaid ja kadetsejaid meil „õnneks“ paraku jätkub!?

kalastamisega; kunsti kogumine või sellega tegelemine; kontsertide, teatrite, näituste ja muuseumide külastamine; markide /filateelia/, müntide /numismaatika/, heliplaatide-CDde-DVDde kogumine; metsas marjade ja seente korjamine ning kodus huvitavate retseptide järgi purkipanemine, toiduhõrgutiste valmistamine-söömine /ka edasiselt talvel-kevadepäevadel tore võtta ja teistele pakkuda, miks mitte ka kinkida ja külakostiks viia/jpm), varasemast veelgi rohkem reisida ja maailma näha ning pühenduda sellele, milleks varem ülikoolis töötades võib-olla aega ei jätkunud.²³ Seega, ilmselt nad enam ei kirjuta ega saada ka kirju-kutseid meie inimestele stažeerimiseks nende ülikoolides. Mõni erand võib siiski aga aeg-ajalt ehk ette tulla, oleks ju tore!?

NB! Kui kellelgi on huvi stažeerimise vastu, aitan alati kui on võimalik (enne peaks aga ise teadma – millisesse ülikooli, millises suunas ja millise teemaga soovitakse minna). Olge julged ja aktiivsed, mul on piisavalt nii häid kui vähem häid kogemusi (neid viimaseid tegelikult ei olegi, kui – siis vast mõningad kesised kogemused on eeskätt endiste NLKP ja KGB-tegelaste, ka nn instruktorite ja teiste nn nuhkide osas /need tüübid peaks ehk mujal omaette olema-töötama, mitte teisi inimesi segama ja oma sekkumistega-arvamustega mürgitama ja arenguid takistama/). Nad tegutsevad ka täna meie riigis, Eesti Vabariigi ettevõtetes, organisatsioonides ja sh kõrgkoolides (allakirjutanul on kogemuslik-informatsiivne võrdlus nii Georgia kui Ukrainaga, ega see Eestis teisiti ole!?). Need tegelased ise küll väidavad, et see pole nii olnud ja salgavadvaiivad oma minevikust, nende tegevustest on aga ilmselt piisavalt informatsiooni, kogemusi ning muljeid ja mälestusi!

(M. R.)

Ega allakirjutanugi kiirusta emeriituse staatust taotlema ja võimalusel vastu võtma, sest õigusaktide alusel tekib siis hulk piiranguid (näiteks, õppetöös osalemine; lähetuste, eriti välislähetuse osas, jms). Kuigi Eesti ja Tartu Ülikooli esindamine ning ka teiste Eesti ülikoolide-kõrgkoolide oludest-võimalustest rääkimine ja Eesti riigi ning majanduse propageerimine-tutvustamine mujal maailmas, teistes riikides, on allakirjutanu lähetustel-reisidel alati tähtsal kohal ja aktuaalne olnud!?

²³ Eesti ülikoolidest-kõrgkoolidest pensionile siirdunud õppejõududele-teaduritele pole kahjuks kõik loetletud tegevused ja hobid alati võimalikud, seda nii varasemalt madalate palkade ja ka praeguste äärmiselt madalate pensionitasude tõttu (võrreldes näiteks, Saksamaa ja Soome ning paljude teiste riikide kolleegidega, on vahed kordades), kui mõnikord ka kehva tervise tõttu!